

Ovih dana je u izdanju novosadskog „Foruma“ objavljena zbirka stihova Ištvana Konca *Ponovno vrednovanje*, koja predstavlja izbor iz njegovog desetogodišnjeg stvaralaštva. Ova činjenica u znatnoj meri otežava tačno određivanje i vrednovanje njegovog stvaralaštva. Toliko je, međutim, sasvim sigurno da „pesnička revolucija“ generacije Simpozion, koja je dovela u sumnju tradicionalna estetska merila i pojmove naše poezije i na taj način otvorila sasvim nove puteve, otkrila nove horizonte, nije buknuła bez nekih predhodnih događaja. Jedan od izvora naše moderne poezije možemo, sasvim pouzdano, otkriti upravo u delima Ištvana Konca. On se prvi od naših mađarskih pesnika licem okrenuo prema jugoslovenskim pesničkim revolucijama pedesetih godina, a njegovi stihovi su istovremeno sadržavali i ona moderna pesnička iskustva kojima je u mađarskoj književnosti pečat davalo ime Lajoša Kašaka. Ova specifična sinteza nije karakteristična samo za poeziju Ištvana Konca, već i za stvaralaštvo nekoliko značajnih likova jugoslovenske mađarske poezije.

Konc je, međutim, za veoma kratko vreme našao svoj sopstveni put i stvorio svet svojih ideja. Najznačajnija osobina njegovih stihova jeste intelektualna atituda i držanje. On uvek računa sa snagom uma, sa stvaralačkom maštom koja se zasniva na smislu, ali nikada nije suvoparna ili apstraktna. Intelektualizam mu je složen, strastan, i obuhvata značajne suštinske suprotnosti. U više njegovih pesama možemo da otkrijemo opasne avanture smisla koji je prošao kroz pakao više iskušenja. Ovo lutanje, naravno, nije samo sebi cilj: najvažniji zahtev njegovih stihova je zakonitost, red, harmonija, traženje pravila, što nije nimalo idilično i jednostavno; suprotnosti koje postoje u svetu neprekidno načinju, a istovremeno i prisiljavaju pesnika da ponovo vrednuje osnovne pojmove, ili, koristeći se njegovom terminologijom, da ponovo vrednuje epohu. Otuda potiče žar, strastvenost njegovog intelektualizma.

...s potpunom hladnokrvnošću se približavam granici ludila tom ogromnom prostoru plavom...

piše u svojoj pesmi *Magda*. U *Baladi o suštini* pak možemo naći sledeću konstataciju: saučesničko je vraćanje, plavo, kao sama misao,

Ova strastvenost je najplastičnija kada pesnik otkriva zamršene lijanje suprotnosti, ali istovremeno želi stvoriti i sliku zakona, harmonije. Upravo zbog toga jedno od centralnih pitanja njegove poezije predstavlja odnos zakona, sistema i vere. Vera je iracionalna, pluralna i neodređljiva. Zakon je pak za njega moralna i duhovna „činjenica“, forma konkretne utopije. Ta utopija, dakle, nije naivna, meru joj ne određuje sanjarenje, vera, već zakon. Ali kod Konca uvek jedna „složena vera određuje zakon“. Kao posledica utopije javlja se stalna disonancija.

U njegovim pesmama budi se nostalgija za idealiziranim harmonijom antičkog sveta, ali ona ostaje samo žudnja, estetski cilj. Ili: ostaje delo i njegovo kristalno čisto jedinstvo. Za Koncovu tehniku izražavanja karakteristična je velika jezgrovitost; njegovi pojedini stihovi često sadrže višestruku disonanciju i nastojanje za harmonijom. Ovaj skoncentrisani svet, međutim, ne može da nadoknadi harmonično jedinstvo stvarnog sveta. Zbog toga je Koncov odnos prema delu izuzetno problematičan: često je ciničan, gorak, a često je i izazovan. Najznačajnije je, međutim, to što pesnik u svojoj poeziji opeva i krizu suštine poezije. Na onim mestima i u onim njegovim pesmama u kojima je reč o delu, pesma se javlja kao neko nestvarno, otuđeno delo. Nešto humano javlja se samo u poslednjim redovima i to je jedina okolnost koja čoveka može da dovede u blizinu dela. Zbog toga je izuzetno karakteristična njegova pesma *Ponovno vrednovanje* u kojoj govori o tome da je delo sazrelo da se žrtvuje. A to znači korak dalje u odnosu na pevanje o otuđenju dela.

végel lászló

ištvan konc

Žrtvovanje dela u tesnoj je vezi sa čarolijom, sa očekivanjem čuda. U tom slučaju to znači da je delo već sazrelo kao voće da bi bilo više nego pesma, da bude hrana postojanja. Ovaj puls obezbeđuje čistotu Konceve moralne slike sveta, konkretnu dimenziju njegove utopije. Sve suprotnosti stvarnog sveta predstavljaju sliku bez ulepšavanja, s tačnom i nemilosrdnom konkretnošću — simbol ove nemilosrdnosti je situacija malih vrata —, ali se pesnik ne zaustavlja kod puste empirije, već neprekidno transcendentira skidanje zabrane. Ovo skidanje zabrane, ova čežnja za harmonijom priziva glas oduševljenja u njegovoj poeziji.

Komplikovana vera kroz zakon — delo je zrelo za žrtvu — i ovo oduševljenje dalje komplikuje dramu...

Ovo oduševljenje stvara svečani oreol oko njegovog stila. U njegovim stihovima javlja se svečana intonacija ode. Mi, međutim ne možemo tvrditi da je skidanje zabrane idilično. Drama teče dalje među mramornim stubovima stila: drama koja se odvija u umetničkoj formi. Otvorenost ove poezije ogleda se upravo u tome da u njoj ne postoji kraj, da ne dolazi do definitivne osude, ocene. Skidanje zabrane je samo spoznaja drame u umetničkom obliku. To obezbeđuje višedimenzionalnu suštinu Koncovih stihova: drama povezuje prošlost sa sadašnjošću, sadašnjost sa budućnošću. Drama je neka vrsta meta-igre iznad ponora suprotnosti; emersonova tačka herojstva ovde ne predstavlja ništa drugo no formu drame.

Kao posledica toga javlja se činjenica da Koncove pesme dišu kao da se nalaze na pozornici. I sam pesnik više puta spominje pozadinu, dekor, a često i predeo hvata u takvom smislu. Ali je ova pozornica ogromna: to je ontološka pozornica našeg vremena. Zbog toga priznanje, ispovednost nije lična, već subjektivna: A ono što je subjektivnog karaktera duboko je i zajedničko. Kod Konca je to jedinstvo potpuno spontano, nema potrebe za društvenim savremenostima da bi ga dostigao. A ako na horizontu bljesne mogućnost subjektivizma, ton pesme istog trenutka postaje ironičan, groteskan. U ovoj poeziji dominiraju pojmovi zajednice, oni predstavljaju osnovu pesme.

Njegov stil takođe izaziva predstavu drame: u njemu nema nemarnosti, svaki stih predstavlja zbijen dijalog sa svetom, dikcija strofa je čvrsta pa na taj način ozbiljna misaona kupola prekrija vatre koje su izazvane pomoću disonantnih slika i pojmova.

Bilo bi, međutim, pogrešno ako bismo u Koncovoj poeziji sagledali neku vrstu metafizičke lire. U pesmi *Lepa Tisa i ostalo*, na primer, lepršavo, skoro pastelnim bojama slika omiljeni predeo vojvodanskih pesnika, Potisje; u redovima ove pesme sve diše, kliče od radosti, ali se zatim linija vodilja sasvim iznenada zaustavlja, i završni stih glasi:

Obale su mi neprijatelji!

Stih zastaje, lomi se, i pesma simbolizira jednu metafizičku formu. U ovoj se pesmi zaista plastično otkriva sama Koncova „tehnika“. Poezija mu je puna doživljaja predeła, u njegovo delo se ugrađuje hiljade kockica sudbine, ali na kraju ni jedna jedina njegova pesma nema empiričan karakter, jer nije reč samo o viđenju i iskustvu, već i o čvrstom jedinstvu mašte i misli, pomoću čega stvari, predmeti i iskustva dobijaju dublji smisao.

Ovaj strastan intelektualizam, međutim, nije jednostran, i nije lišen svakog problematičnog momenta. Koncova poezija je prepuna disonancije koju priziva upravo konkretna utopija, realističan pogled nije, dakle, rezultat nekog logičnog spoticanja ili šoka, već ono što ide zajedno sa stvaralačkom maštom.

tako stvaraj vernike, ili vajaj tornjeve, crkvu vere-močvare dugi, kao škiljavu žrtvu, čoveče hrabri, — piše u pesmi *Put viteza Lerinca Tara*. Koncova vera-močvara sama po sebi je disonantna, ali nužna: ukazivanje na to da i vera ima više značenja, da ne može da postoji u čistoj formi. Ta dvojnost se provlači kroz celu Koncovu poeziju: pista misli postoji, ali nedostaje samo letenje; ne javlja se čista igra, eterična topografija. „Crkvu vere-močvare dugi“, nastavlja stih i putem disonancije stvoreni vir dospeva u pojam duge i gubi svoju sopstvenu eteričnu i zamisljenu čistotu.

Upotreba stvarnih i izmišljenih elemenata disonancije kod Konca rezultat je radikalnog sagledavanja epohe. Umesto veštačke harmonije ili praznih apstrakcija u njegovim pesmama glas dobijaju realne suprotnosti našeg doba. Koncovo naginjanje ponovnom vrednovanju time postaje razumljivo, kao što je razumljiv svaki njegov gest i skiciranje situacije malih vrata. U našem veku ubijeno je ili zarobljeno oko 70 miliona ljudi, uvek u interesu ostvarenja neke „pozitivne ideje.“ Naivno razmišljanje nije manipuliralo sa katastrofama, poznavalo ih je takvima kakve su bile. Danas, međutim, svakoj tragediji prethodi licitacija da se čini za pozitivno. Na površini života se, dakle, ne javljaju tragedije, već licitacije, za vreme kojih svi žele nešto „više“. Pred ovom zaprepašujućom slikom površine-sajma situacija malih vrata znači isto što i vraćanje suštini, ili biti radikalnim. Doživljaj prirode dokaz je Koncovog radikalizma. Dok je predeo u jugoslovenskoj mađarskoj poeziji bio neka vrsta pesničke tolerancije, nije mogao da bude organski deo naše sudbine u strukturi pesme. Predeo se nalazio izvan sudbine. Kod Konca je predeo svedok ili pitanje sudbine. Dva pojma — predeo i perspektiva sudbine — veoma često idu zajedno. Ali Konc isto takav radikalizam dokazuje i kada peva o suštini poezije. Već smo spomenuli da se pesnik nalazi u većitoj zavadi sa delom. To se odnosi i na ulogu stvaralačke mašte, koja se pretvara u element koji diktira. U Koncovoj poeziji je, nasuprot našoj tradicionalnoj poeziji, reč o osećajnosti razuma i stvaralačke mašte, a ne srca. Zbog toga se u ovim stihovima ne oseća prisustvo uobičajene osećajne romantike. Pesnikov radikalizam proteže se i na njegov stil. U njegovim prvim pesmama koje su pisane pod uticajem nadrealizma, veću ulogu dobijaju lijanje i vodopadi reči, da bi u poznijim stihovima upotreba reči doživela radikalnu redukciju. Ono što nije od suštinskog značaja pesnik ne izražava rečima, već mislima koje se kriju između redova. Na taj način kroz estetsko rešetko mogu da prođu samo najnužnije i najbitnije reči. Ova „ogolelost“ istovremeno predstavlja i pitanje nove senzibilitosti.

Na kraju evo i nekoliko biografskih podataka o pesniku: rođen je u Kanjiži 1937. godine. Diplomirao je na Pravnom fakultetu u Beogradu. Bavi se advokaturom u Kanjiži. Stihove je objavio u časopisima „Uj simpozion“ i „Hid“, kao i u listovima „Madar Só“, „Ifjúšag“, „Dolgozok“ i „7 nap“.

Preveo s mađarskog:
JOŽEF VARGA